

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI INKLYUZIV TA'LIMGA JALB ETISH MASALALARI

N.Q.Abidova
Qo'qon universiteti dotsenti
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya Maqolada Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyoj uning jamiyatga va maxsus ehtiyojli bolalar uchun imkoniyatlar haqida yoritilgan. Jamiyatda Imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan yangilish fikr va munosabatlar bildirilgan. Integratsiyalashgan ta'lim haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv, integratsiya, reabilitatsiya, funksional, huquq, uzviylik, fikr, dialektik, uzviylik

Imkoniyati cheklangan bola ham barcha bolalardek bola hisoblanadi va u tan olinishi, hurmatga sazovor bo'lishiga haqli, shuning uchun ularni nuqsoni bilan atalishi nomaqbul hisoblanadi. Bola, u qanday xolatda va qanday imkoniyatga ega bo'lishidan qat'iy nazar har doim kattalar yordamiga muxtojdir. Uni ajratish yoki aloxida nom bilan atash insonparvarlik nuqtai nazariga tug'ri kelmaydi. Agar imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan «anomal bolalar», «Imkoniyati cheklangan bola bolalar», «ko'r bolalar», «kar bolalar», «aqli zaif bolalar», «xarakat tayanch a'zolari falajlangan bolalar» va x. k. tushunchalar ishlatilib kelindi. Ammo ushbu tushunchalar imkoniyati cheklangan bolalarni xuquqlarini poymol kiladi. Ota-onalarga ham salbiy ta'sir etadi. Imkoniyati cheklangan bolalar normal rivojlanishdagi bolalar kabi topshiriq va vazifalarni tezlik bilan mukammal amalga oshira olmasalarda, ammo imkoniyat darajasida bajara oladilar. Bolaning xuquqlarini ximoya qilish, ularga ijobiy munosabatda bulish tarbiyalashning muxim usulidir. Shuning uchun ham taxkirlashlarga yo'l qo'ymaslik talab etiladi.

Inklyuziv ta'lim tizimida o'quv tarbiya jarayonining tashkil etishi. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar inklyuziv ta'limida dars jarayonini moslashtirish. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar inklyuziv ta'limida dars jarayonini moslashtirish. Tayanch harakat a'zolarida muammolari bo'lgan bolalar inklyuziv ta'limida dars jarayonini moslashtirish. Yengil darajadagi aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalar inklyuziv ta'limida dars jarayoniga moslashtirishdan iborat.

Darhaqiqat, bu ta'lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish oson kechmaydi. Ammo bu ta'lim tizimining naflari jixati juda ko'p ular sirasiga qo'yidagilar kiradi:

- Inklyuziv ta'lim qashshoqlik iskanjasidan qutilishga imkon beradi;
- Inklyuziv ta'lim barcha uchun ta'lim sifatini yaxshilaydi;
- Kamsitishlarni oldini oladi;
- Inklyuziv ta'lim yanada inklyuzivlikka olib keladi.

Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyoj uning jamiyatga va maxsus ehtiyojli bolalar uchun quyidagi naflari jihatlari mavjudligidan kelib chiqadi:

- inklyuziv ta'lim maxsus ehtiyojli bolalarga doimo o'z oilasi mahallasi va qarindosh-urug'lari davrasida bo'lishga imkon beradi;

- inklyuziv ta'lim barcha uchun, ta'lim sifatini yaxshilashga olib keladigan katalizator bo'lib xizmat qilishi mumkin;

- bolalarni oilasidan, o'yidan uzoqda bo'lgan internatlarga joylashtirish ularning o'yi, oilasi xamjamiyat hayotiga ishtirok etish huquqigato'sqinlik qiladi;

- o'yidan, oilasidan, ota-ona mexridan uzoqda bo'lgan bola diydasi qattiq bo'lib o'sadi. Chunki oila tarbiyaning bosh markazidir.

Maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim muassasalariga qabul qilinishi o'quvchilarni yanada bolaga qaratilgan faolroq va ko'proq o'quvchilarni qamraydigan yangi o'qitish uslublarini ishlab chiqishga undaydi. Jamiyatda Imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan yangilash fikr va munosabat mavjud. Ular haqida ma'lumotlarning kamligi va ularga yoshligidan maxsus muassasalarda yopiq tarzda ta'lim - tarbiya berilishi bunga sabab bo'lishi mumkin. Bunday munosabatni yo'qotish yoki kamaytirish ancha mushkul ishdir. Lekin tajribadan shu narsa ma'lumki, kattalarga nisbatan bolalar farqli va o'xshashlik jihatlarni tezroq anglar ekanlar. Agarda maxsus ehtiyojli bolalar normal rivojlanishdagi bolalar bilan birgalikda ta'lim - tarbiya olsalar, bu barcha bolalarni Imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan o'zlari singari bola ekanliklarini anglab, kamsitmasliklarini ta'minlagan bo'lar edi.

Imkoniyati cheklangan bolani oddiy sharoitga joylashtirish integratsiyaga qarab qo'yilgan birinchi qadamdir. Imkoniyati cheklangan bolalarning umumta'lim muassasalari tarkibiga qamrab olinishi jahon miqyosida "inklyuziv" yoki "integratsion" ta'lim atamalarini bilan ataladi. "Integratsiya" atamasini aniqlash maqsadida ushbu tushunchaning ta'rifini bergan. Unda "guruxlar integratsiyasiga", "guruxda shaxslararo munosabatlarni tartibga solish" sifatida qaraladi shuningdek, jamoada faqatgina insonparvarlik munosabatlarni va mazkur guruxda ijobiy jamoatchilik fikrini yaratilishi bilan integratsiyani amalga tadbiiq etish mumkin deb ta'kidlanadi. Keyingi yillarda imkoniyati cheklangan bolalarni barcha tengdoshlari katori umumta'lim tizimida ta'lim olishiga jiddiy etibor berilmoqda va inklyuziv ta'lim matbuot axborot vositalari orkali ommaga keng targibot qilinmoqda. Bu borada otanonalar ham farzandlarini umumta'lim tizimidagi integratsiyalashgan va inklyuziv gurux va sinflarda ta'lim - tarbiya olishiga uz istaklarini bildirishmokka.

Integratsiyalashgan ta'lim bu, -diqqat markazida bolaning aynan maktabga kelib ketish muammosi turgan, maxsus ehtiyojli bolaning maktabga qatnash jarayonidir.

Integratsiyalashgan ta'limda bolaga muammo sifatida qaraladi. Bu ta'lim tizimining quyidagicha shakllari mavjud:

- Jismoniy integratsiya. Integratsiyaning bu shakli Imkoniyati cheklangan bola va Imkoniyati cheklangan bola bulmagan bolalar urtasidagi jismoniy farkni kamaytirishga qaratilgan. Oddiy maktab bilan yonma-yon joyda Imkoniyati cheklangan bola bolalar uchun maxsus bo'lim yoki sinf tashkil qilish mumkin.

- Funksional integratsiya. Bu shakl Imkoniyati cheklangan bola va Imkoniyati cheklangan bola bo'lmagan bolalar o'rtasidagi funktsional muammolarni kamaytirishga qaratilgan.

- Ijtimoiy integratsiya. Integratsiyaning bu shakli ijtimoiy muammolarni kamaytirishga qaratilgan va u Imkoniyati cheklangan bola hamda Imkoniyati cheklangan bola bo'lmagan bolalar o'rtasidagi o'zaro aloqani qo'llab - quvvatlaydi.

Jamiyatga integratsiya qilish kabilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Сурдопедагогика под ред. Никитиной М.И. М., Просвешение, 2002
2. Shomaxmudova Sh.R. Inklyuziv ta'limning nazariy va amaliy asoslari Toshkent 2018 y
3. Shomaxmudova. R.Sh. "Maxsus va inklyuziv ta'lim" uslubiiy qo'llanma Toshkent 2011y